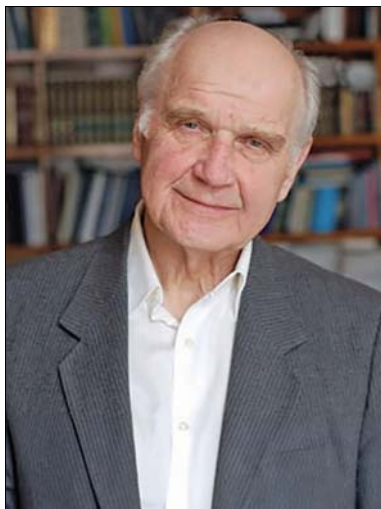


ПРЕДСТАВНИК ЗОЛОТОЇ ПЛЕЯДИ ТВОРЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

**Ювілейна сесія Загальних зборів НАН України,
присвячена 100-річчю від дня народження
академіка І.Р. Юхновського, 18 вересня 2025 року**

18 вересня 2025 р. у Великому конференц-залі НАН України відбулася ювілейна сесія Загальних зборів Національної академії наук України, присвячена 100-річчю від дня народження видатного вченого і державного діяча, Героя України академіка НАН України Ігоря Рафаїловича Юхновського. Його життя стало уособленням відданості науці, освіті та державності України, а діяльність залишила слід не лише у науковій сфері та законодавстві, а й у серцях багатьох українців.



Ігор Рафаїлович Юхновський
(01.09.1925—26.03.2024)

Ігор Рафаїлович Юхновський народився у селі Княгинине на Рівненщині в родині службовців і вже змалку проявляв допитливість та любов до знань. У його юність увірвалася війна: мобілізований у 1944 р. до лав Червоної армії, він пройшов фронти Другої світової війни і зустрів її закінчення на австрійській землі. Повернувшись до України, вступив на фізико-математичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, обравши для себе шлях фізика-теоретика. Завдяки своїм блискучим здібностям і невтомній праці Ігор Рафаїлович у 1954 р. захистив кандидатську дисертацію, у 1965 р. — докторську, у 1967 р. отримав звання професора. У 1972 р. І.Р. Юхновського було обрано членом-кореспондентом АН України, а у 1982 р. — її дійсним членом.

У 1969 р. Ігор Рафаїлович заснував у Львові Відділ статистичної теорії конденсованих станів Інституту теоретичної фізики, який згодом став Львівським відділенням статистичної фізики, а у 1990 р. виріс в Інститут фізики конденсованих систем НАН України, який нині названо його ім'ям. Він створив потужну львівську школу статистичної фізики, яка здобула світове визнання. Разом з учнями й послідовниками І.Р. Юхновський розробив нові методи дослідження систем взаємодіючих частинок, що дозволило розв'язати низку ключових проблем фізики кон-



Учасники ювілейної сесії Загальних зборів НАН України, присвяченої 100-річчю від дня народження академіка І.Р. Юхновського, слухають його улюблені музичні твори у виконанні Національного заслуженого академічного українського народного хору України імені Григорія Верьовки. 18 вересня 2025 р.

денсованої речовини. Вагомий внесок зробив Ігор Рафаїлович і в дослідження, спрямовані на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, що демонструє його постійну турботу про людей та державу.

І.Р. Юхновський був видатним державним діячем. Чотири рази він обирався народним депутатом України, очолював Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти, був одним з авторів та активним учасником ухвалення Декларації про державний суверенітет України, а також Конституції України. Саме він, об'єднавши проукраїнські сили в ключовий момент становлення державності, ініціював проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р., який підтвердив невідворотність проголошення незалежності України. Як перший віцепрем'єр-міністр він сприяв розвитку економіки, формуванню науково-технічної політики, розробляв методи аналізу національної економіки, наголошував на важливості міжгалузевих балансів виробництва й попиту.

Важливе місце в житті Ігоря Рафаїловича займала громадська діяльність та збереження національної пам'яті. Як перший голова новоствореного Українського інституту національної пам'яті він забезпечив масштабні дослідження Голодомору 1932—1933 рр., під

його керівництвом підготовлено багатотомну «Національну книгу пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 років в Україні». Великою заслугою І.Р. Юхновського стало спорудження на схилах Дніпра першої черги Меморіального комплексу пам'яті жертв Голодомору, розроблення історичного наративу та опрацювання матеріалів для його художнього й інформаційного наповнення. Особливу увагу він приділяв вшануванню пам'яті жертв тоталітаризму в Україні.

Академік І.Р. Юхновський був організатором і першим президентом Малої академії наук старшокласників Львова, засновником Всеукраїнського об'єднання ветеранів, президентом Міжнародного благодійного фонду національної пам'яті України та членом Ініціативної групи «Першого грудня».

За внесок у розвиток науки та заслуги перед державою Ігоря Рафаїловича Юхновського удостоєно високих нагород, серед яких звання Героя України, ордени князя Ярослава Мудрого III—V ступенів, орден Свободи, орден «За заслуги» I ступеня та багато інших державних і наукових відзнак.

Життя й діяльність Ігоря Рафаїловича — це приклад поєднання таланту вченого, мудрості державника і відповідального громадянина. Його наукові відкриття, законодавчі ініціативи



Вступне слово президента НАН України академіка НАН України Анатолія Глібовича Загороднього

та громадські проекти сприяли розвитку України. Він надихає нові покоління прагнути до знань, суверенної української державності та збереження національної пам'яті, а його спадщина продовжує жити в науці, освіті, державній та громадській діяльності кожного громадянина.

* * *

18 вересня 2025 р. в Києві у Великому конференц-залі НАН України відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження академіка І.Р. Юхновського. Участь в урочистому зібранні взяли члени НАН України, діячі наукової й освітянської спільнот, представники органів державної влади.

Перед тим, як розпочати роботу ювілейної сесії, учасники заходу мали нагоду послухати улюблені музичні твори Ігоря Рафаїловича у виконанні Національного заслуженого академічного українського народного хору України імені Григорія Верьовки.

Відкрив урочисті Загальні збори президент НАН України академік НАН України **Анатолій Глібович Загородній**. «Безперечно, постать Ігоря Рафаїловича є знаковим для всієї наукової та політичної спільноти. Як блискучий фізик-теоретик він зробив вагомий внесок у розвиток статистичної фізики, теорії фазових

переходів і багаточастинкових систем. Його наукові праці стали основою для подальших досліджень українських і закордонних науковців, а створена ним наукова школа виховала не одне покоління талановитих дослідників», — зазначив очільник Академії у своєму вітальному слові. Він також підкреслив, що саме за ініціативою Ігоря Рафаїловича було засновано Відділ статистичної теорії конденсованих станів Інституту теоретичної фізики, який тепер перетворився на Інститут фізики конденсованих систем імені І.Р. Юхновського НАН України.

А.Г. Загородній також зазначив, що академік Юхновський проявив себе як мудрий державний діяч і справжній патріот. «Він був одним з ініціаторів створення Народного Руху України, очолив Народну Раду у Верховній Раді першого скликання. Йому належить ідея референдуму 1 грудня 1991 р., який закріпив незалежність України. Ігор Рафаїлович був народним депутатом від I до IV скликань Верховної Ради, а в 1992—1993 рр. обіймав посаду першого віцепрем'єр-міністра України. Його життєвий шлях є прикладом того, як можна поєднувати служіння науці і служіння державі, залишаючись вірним принципам людяності та відповідальності перед суспільством», — підсумував президент Академії.

Далі слово для виступів було надано гостям заходу.

Пресекретар Леоніда Кучми **Дарка Оліфер** виголосила привітання учасникам зборів дружного Президента України (1994—2005 рр.).

Шановний Анатолію Глібовичу! Шановні колеги!

Маю честь звернутись до вас з нагоди 100-річчя від дня народження видатного науковця, державного діяча, Героя України, академіка Ігоря Рафаїловича Юхновського (1925—2024).

Сторіччя Ігоря Юхновського. Що означають ці три слова?

Напевне, для більшості друзів, соратників, учнів Ігоря Рафаїловича, які зібралися сьогодні у цьому залі, вони означають ювілейний привід згадати його та віддати йому шану. Я, безу-

мовно, приєднуюся — тим більше, що сам можу вважати себе одночасно і його другом, і соратником, і учнем.

Але для мене слова «сторіччя Ігоря Юхновського» означають і щось набагато більше. Я говорю зараз у буквальному сенсі про сторіччя. Про сто років історії нашої країни та нашого народу, що припали на майже сто років життя цієї неймовірної людини, які пройшли перед її очима, які творилися у тому числі і її руками, її серцем, її розумом.

Це сторіччя починалося у відлунні визвольних змагань українців під радянською та польською окупацією, свідком чого був Юхновський — волинський хлопець.

Це сторіччя продовжилося у вогні Другої світової війни, чийми шляхами чесно і сміливо йшов Юхновський — простий солдат.

На це сторіччя припало становлення нової української науки, яку рухав Юхновський — академік, теоретик і експериментатор.

У цьому сторіччі Україна мирно отримала свою Незалежність, для чого дуже багато зробив Юхновський — політик національно-демократичного табору.

У цьому сторіччі українці вийшли із самозабуття, на що, не шкодуючи, витрачав себе Юхновський — один із творців Інституту національної пам'яті.

Відлік цього сторіччя закінчується під розриви війни України за незалежність, у неминучості якої був упевнений Юхновський — мудрець і патріот до останнього подиху.

Ігор Юхновський — один із тих людей, чийм ім'ям справді може бути назване це сторіччя. І це було велике сторіччя.

Я сказав — було. Однак усе триває. Так, сторіччя Юхновського закінчується. Але продовжується історія України, і її кінця ніколи не побачить наш ворог, як би він про це не марив. І доки буде Україна, доти в її пам'яті буде Ігор Юхновський: той, хто заради неї прожив життя, залишатиметься з нею і після нього.

Думаю, сьогодні тут часто звучатимуть слова «вічна пам'ять Ігорю Юхновському». Знаю ж таки — приєднуюся. Але додам ще і це:

Слава Ігорю Юхновському! Слава Україні!



Пресекретар другого Президента України (1994—2005) Леоніда Кучми Дарка Оліфер зачитує його привітання учасникам зборів

Голова Національної спілки письменників України **Михайло Сидоржевський** у своєму виступі акцентував увагу присутніх на тому, що Ігор Юхновський як особистість реалізував себе у різних іпостасях — як науковець, політик, державний діяч, але насамперед він був людиною любові. «Сьогодні це велика рідкість, щоб людина такого рівня, такої державницької ваги поєднувала якості, якими володів Ігор Юхновський. Політик, державний діяч, який вплинув на хід історії, він є гідним представником золотої плеяди світочів українського національного відродження кінця ХХ ст. Їх не так багато, ми їх знаємо і шануємо, і Ігор Юхновський — один із них», — зазначив Михайло Сидоржевський.

Своїми спогадами про Ігоря Рафаїловича і спільну роботу з ним у стінах Верховної Ради поділилася з аудиторією заступниця Голови Верховної Ради України у 2014—2019 рр. **Оксана Сироїд**. Її виступ мав красномовну назву «Любов до держави і до людей як вища майстерність управління».

За словами Оксани Сироїд, у 19 років вона почала працювати як помічниця Ігоря Юхновського і відтоді вважає його своїм Учителем. Роки спілкування з ним вона назвала «майстер-класом любові».

По-перше, це любов до держави. «Упродовж останнього десятиліття, особливо від початку



Виступ голови Національної спілки письменників України Михайла Сидоржевського



Виступ заступниці Голови Верховної Ради України у 2014—2019 рр. Оксани Сироїд



Виступ академіка НАН України Ігоря Мироновича Мриглода

повномасштабного вторгнення, ми інакше відчуваємо цінність держави, інакше розуміємо її. Все, що сьогодні є для нас очевидним, було не так очевидно в 1990-ті роки і навіть на початку 2000-х. З трибуни говорили одне, а в кабінетах — інше. Але Ігор Рафаїлович завжди говорив однаково, і про державу — тільки з повагою і турботою», — підкреслила доповідачка.

По-друге, це любов до пізнання. «Він у всьому намагався дуже глибоко розібратися. Часто казав: «Якщо не можеш пояснити простими словами, ти цього не розумієш». Метод пізнання Ігоря Рафаїловича — простий і дієвий. Він вважав, що будь-яку проблему потрібно розібрати на елементи, дослідити їх, а потім зібрати наново, створивши нову модель чи гіпотезу».

І по-третє, це любов до людей. Досить часто у видатних подіях, у яких Ігор Рафаїлович відігравав провідну роль, він міг би очолити процес, домінувати в ньому, але він діяв інакше — давав простір для інших. Багато людей, які працювали з ним, змогли себе реалізувати. І це був його свідомий вибір.

Зараз Оксана Сироїд служить у 2-му корпусі Нацгвардії, навчає військової справи, викладає в університеті. Вона розповіла про свою останню телефонну розмову з Ігорем Рафаїловичем, у якій він дав свою настанову: «Оксано, навчай так, щоб ця наука допомогла зберегти життя нашим воїнам».

З доповіддю «Ігор Юхновський — стратег у науці та академік у політиці» виступив учень Ігоря Рафаїловича, головний науковий співробітник відділу комп'ютерного моделювання багаточастинкових систем Інституту фізики конденсованих систем ім. І.Р. Юхновського НАН України академік НАН України **Ігор Миронович Мриглод**. Він коротко розповів про життєвий шлях Ігоря Юхновського, зокрема про його сім'ю, дитинство, юність, випробування війною, студентські роки, становлення та діяльність як науковця і державного діяча.

Ігор Юхновський народився на Волині, як тоді казали, «за Польщі». Батько працював у місцевих громадах, був шанований людьми за працелюбність і відповідальність і міг би зробити кар'єру, але для цього потрібно було

змінити віру. Про це не могло бути й мови — родина Юхновських належала до старих священницьких родів, які служили людям протягом кількох поколінь. Змалку Ігор подовгу жив у діда, який також був священником, але мав досить модерні погляди, вирощував хліб, знався на народній медицині. Мабуть, саме дідове виховання й прищепило онуку ті християнські цінності, яких він дотримувався все життя.

Початкову освіту Ігор Рафаїлович здобув у Кременецькій гімназії, яку поляки відродили після її ліквідації за часів Російської імперії, але навчали там польською. Вчитися було непросто, проте хлопець був кмітливим і працьовитим і найбільше йому подобалася математика.

У вересні 1939 р. на Волинь зайшли радянські війська. Юхновський згадував, як усі раділи, що стали частиною великої України, але нова влада почала масові арешти, навіть серед старшокласників. Ігор Рафаїлович розповідав про ті часи: «На школу найшов жах. Жах у моїй голові наростає разом із протестом, таким страшним, що я не міг витримати... Врятувало те, що був дуже побожний». Потім прийшли німці. За спогадами Юхновського, в ті дні на вулицях майоріли українські прапори, була надія на створення української держави, але через місяць гімназію закрили, багатьох викладачів розстріляли, молодих людей вивозили в Німеччину, створили гето. Всі переховувалися, хто як міг. У 1944 р. Кременець звільнили, і Ігор Юхновський пішов в армію добровольцем. Він пояснював: «Я не міг спокійно ходити вулицями, дивитися в очі матерів, сини яких пішли до війська». З дому взяв підручник з вищої математики та натільний хрестик, і ці два обереги супроводжували його всю війну — він дістав лише одне поранення.

Після повернення з армії Юхновський поставив собі за мету вступити до університету. Він самостійно надолужив усе, чого не встиг навчитися в гімназії, отримав довідку про середню освіту і склав вступні іспити. Потім, згадуючи студентські роки, Ігор Рафаїлович скаже: «Я дуже страшно вчився». Далі була аспірантура і знайомство з корифеєм математики Миколою Боголюбовим, який, переглянувши



Виступ академіка НАН України Сергія Васильовича Комісаренка



Виступ голови Українського інституту національної пам'яті кандидата історичних наук Олександра Алфьорова

кандидатську дисертацію Юхновського, погодився стати його опонентом на захисті.

Коли Юхновському запропонували очолити відділ аспірантури, він дуже хвилювався, що ця посада вимагає вищого наукового ступеня, тому «знову сильно і страшно працював» і невдовзі захистив докторську дисертацію.

Ігор Рафаїлович мріяв про створення у Львові потужного центру статистичної фізики, тому коли в 1966 р. М.М. Боголюбов започаткував у Києві Інститут теоретичної фізики, Юхновський звернувся до нього з проханням відкрити у Львові відділ цього Інституту. Боголюбов погодився. Характерно, що Ігор Рафаїлович у цьому відділі був спочатку просто



Виступ доктора історичних наук Георгія Володимировича Папакіна



Виступ народного депутата Верховної Ради України І, ІІ, ІІІ, ІV та VI скликань, міністра екології та природних ресурсів України (2000—2001 рр.) Івана Зайця



Виступ академіка НАН України Леоніда Анатолійовича Булавина

сумісником, намагаючись наповнити штат аспірантами. За словами І.М. Мриглода, він розробив власну методику навчання фахівців, яку й досі успішно використовують в Інституті фізики конденсованих систем.

Наприкінці 1980-х, спираючись на принципи термодинаміки, Ігор Рафаїлович «передбачив» розпад СРСР. На перших демократичних виборах до Верховної Ради УРСР його висунули кандидатом у депутати, але він вбачав своє завдання не в побудові політичної кар'єри, а в тому, щоб доводити у владних кабінетах свою візію, якою має бути майбутня українська держава. Цей досвід «просвітництва» знадобився йому, коли він, очоливши в парламенті опозиційну Народну Раду, яка протистояла «групі 239», крок за кроком, аргумент за аргументом схиляв на свій бік усе більше депутатів, що уможливило ухвалення історичних документів, які наближали Україну до незалежності.

Далі з доповіддю «Спогади про великого українця» виступив в.о. академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України академік НАН України **Сергій Васильович Комісаренко**, який поділився спогадами про свої особисті зустрічі з Юхновським, а також про спільну роботу в уряді — у перші роки незалежності Сергій Васильович був заступником голови Ради Міністрів, а потім віцепрем'єром з гуманітарних питань. «Ігор Рафаїлович належить до тих людей, які завжди мають стратегічне бачення. Він — один із найкращих і найяскравіших представників української національної еліти», — зазначив С.В. Комісаренко.

Про І.Р. Юхновського як фундатора і першого керівника Українського інституту національної пам'яті, а також про нові засади політики національної пам'яті в Україні в сучасних умовах розповів нинішній очільник Українського інституту національної пам'яті кандидат історичних наук **Олександр Алфьоров**. «Формування політики національної пам'яті знову повернулося до інституції, яку заснував Ігор Рафаїлович», — запевнив він і повідомив також про ініціативу присвоїти ім'я академіка Юхновського одній із вулиць Києва.

Директор Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України доктор історичних наук **Георгій Володимирович Папакін** у своєму виступі коротко проаналізував науковий доробок Ігоря Рафаїловича Юхновського в різних сферах наукового знання, зокрема й у царині соціогуманітарних наук — у політиці, економіці, історії, філософії. «Напрацювання академіка Юхновського мають надзвичайно велику цінність, — зазначив він. — Очевидно, слід подумати про упорядкування і видання цих матеріалів».

Доповідач зауважив, що Ігор Рафаїлович використовував свої знання з точних наук для вивчення суспільства і навіть розробляв математичні моделі суспільних процесів. Запоруку процвітання нашої держави Юхновський вбачав у тому, що, як він сказав в одному з останніх своїх інтерв'ю, «Україна повинна стати відомою своїм розвитком навчання, науки і культури».

На думку Г.В. Папакіна, найбільш важливим проектом у гуманітарній спадщині академіка Юхновського, потужністю якого ми ще не до кінця усвідомлюємо, було створення за його загальною редакцією багатотомної «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 років в Україні». Крім того, за підтримки Ігоря Рафаїловича, зокрема й фінансової, в одному з районів Львівщини розпочалися пошукові роботи щодо українських жертв Волинської трагедії 1943—1944 рр., але попри важливість і значущість цього проекту, державної підтримки він не отримав.

Дуже емоційно насиченим і сповненим особистих свідчень про події був виступ народного депутата Верховної Ради України I, II, III, IV та VI скликань, міністра екології та природних ресурсів України (2000—2001 рр.) **Івана Зайця**, який він присвятив ролі Ігоря Рафаїловича Юхновського у новітньому українському

державотворенні, висвітленню його шляху як видатного державного і політичного діяча та аналізу значущості особистого внеску Ігоря Юхновського у здобуття та розбудову незалежності України.

Іван Заєць згадав і про те, як ухвалювали Декларацію про державний суверенітет України — документ, що започаткував політику поступової суверенізації України, і про кроки, які привели нас до повної незалежності і створення власної держави. «Це була боротьба за українську державність, і сьогодні вона продовжується», — зазначив він і закликав до адекватної відповіді на ситуацію, яка зараз загрожує українській державності.

На завершення професор кафедри молекулярної фізики фізичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка академік НАН України **Леонід Анатолійович Булавін** розповів про важливий внесок Ігоря Юхновського в розвиток освітнього процесу та його зусилля, спрямовані на підтримку наукової молоді. «Ігор Рафаїлович своїм прикладом показував нам усім, як потрібно розбудовувати країну», — зазначив Л.А. Булавін.

Закриваючи засідання ювілейної сесії Загальних зборів НАН України, президент НАН України академік НАН України А.Г. Загородній подякував усім учасникам заходу за активну участь і наголосив: «Сьогодні ми мали змогу ще раз переконатися, якою непересічною особистістю був Ігор Рафаїлович, який вагомих і різнобічних спадок він залишив Україні — і в науці, і в політиці, і в державотворенні. Наше завдання — зберегти й примножити цей безцінний спадок, передати його наступним поколінням українських науковців і громадян».

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик